

Рэцэнзіі

M. Mróz. **Z dziejów rosyjskiego katolicyzmu. Kościół grekokatolicki w Rosji w latach 1907–2007.** Toruń, 2008. 438 s.
М. Мруз **3 гісторыі расійскага каталіцтва. Грэка-каталіцкая царква ў Расіі ў 1907–2007 гг.** Торунь, 2008. 438 с.

Імя Мацея Мруза, прафесара Інстытута міжнародных зносін Вроцлаўскага ўніверсітэта, выклікае мала асацыяцый нават у прафесійных беларускіх гісторыкаў. Між тым у яго значным творчым даробку можна знайсці нямала беларускага матэрыялу. Надрукаваныя ім на працягу некалькіх апошніх гадоў манаграфіі ахопліваюць шырокі спектр пытанняў, звязаных з узаемаадносінамі інстытуцый каталіцкага касцёла (як мясцовымі, так і Ватыканскімі) і беларускага нацыянальнага руху, спробамі паставіць на парадак дня пытанне аб беларусізацыі каталіцкага жыцця на землях Заходняй Беларусі, што ў міжваенны час уваходзілі ў склад Польскай Рэспублікі.

На старонках сваёй кнігі «3 гісторыі расійскага каталіцтва. Грэка-каталіцкая царква ў Расіі» М. Мруз значна пашырыў храналагічныя рамкі даследавання, паколькі ўзнятыя ім пытанні закранаюць гісторыю грэка-каталіцкай царквы на тэрыторыі Расіі на працягу цэлага стагоддзя – ад 1907 г., калі пасля больш чым трыццаці гадоў падпольнага выжывання адрадзілася афіцыйнае функцыянаванне грэка-каталіцкіх асяродкаў на тэрыторыі Расійскай імперыі, аж да 2007 г.

Кніга складаецца з чатырох раздзелаў, выдзеленых паводле храналагічнага прынцыпу, аднак у назвах раздзелаў прасочваецца і іх праблематыка: У імперскай Расіі, У часы Часовага Урада, У атэістычнай дзяржаве 1917–1991 гг., Расійская Грэка-каталіцкая царква ў Расійскай Федэрацыі 1991–2007 гг. Канешне, выдзеленыя аўтарам храналагічныя рамкі раздзелаў нават блізка не супадаюць паміж сабою. Так, раздзел, прысвечаны жыццю грэка-каталіцкай царквы ў Расіі часоў паміж лютаўскай рэвалюцыяй і падзеямі кастрычніка 1917 г., ахоплівае перыяд усяго ў некалькі месяцаў, між тым у трэцім раздзеле працы даследуецца функцыянаванне грэка-каталіцкай канфесіі ў Савецкай Расіі і пасля СССР на працягу больш за семдзесят гадоў. Такі на першы погляд «нераўнамерны» падзел працы на раздзелы трэба прызнаць апраўданым, паколькі, напрыклад, вельмі кароткі перыяд вясны–восені 1917 г. быў насычаны цэлым шэрагам лёсавызначальных для расійскіх грэка-католікаў падзей. Галоўнай з іх стаў Сабор расійскай грэка-каталіцкай царквы вясной 1917 г., на якім быў выбраны экзарх Леанід Фёдарав.

На старонках кнігі М. Мруза, хаця і ў меншай ступені, чым у папярэдніх працах, уздымаецца таксама і беларуская праблематыка. Асаблівую цікавасць уяўляе звярот аўтара да гісторыі спроб аднаўлення ўсходняга абраду на беларускіх землях у канцы 1910-х – пачатку 1920-х гг. Як вядома, упершыню рэалізаваць ідэю стварэння грэка-каталіцкага асяродка на Беларусі паспрабавалі яшчэ ў пачатку XX ст. браты Іван і Антон Луцкевічы.

Так, паводле дамоўленасці Івана Луцкевіча і мітрапаліта уніяцкай украінскай царквы А. Шэптыцкага, у маёнтку Дзядзілавічы Барысаўскага павета Мінскай губерні планавалася пасяліць уніятаў з Галічыны, якія павінны былі б даць пачатак адраджэнню уніі на беларускіх землях, Першая сусветная вайна перашкодзіла ажыццяўленню гэтых ідэй.

Распад Расійскай імперыі адкрыў перад католікамі ўсходняга абраду новыя магчымасці. У верасні 1918 г. А. Шэптыцкі накіраваў у падарожжа па Заходняй Беларусі святара Трафіма Сямцяцкага, які наведваў з душпастырскімі візітамі Гродна, Сувалкі, Вільню, Беласток і Бельск. Вынікам яго працы стала стварэнне лакальнай грэка-каталіцкай парафіі ў в. Корнін каля Бельска (s. 240).

Не менш цікавая гісторыя спроб стварэння грэка-каталіцкага асяродка ў Магілёве. У чэрвені і лістападзе 1922 г. горад наведваў расійскі грэка-каталіцкі экзарх Л. Фёдарав, і хаця беларускія і ўкраінскія грэка-католікі фармальна знаходзіліся ў юрысдыкцыі львоўскага мітрапаліта А. Шэптыцкага, апошні толькі заахвочваў Л. Фёдарова ў яго дзейнасці.

Цікавыя разважанні Л. Фёдарова аб будучым беларускага нацыянальнага фактару ў далейшым развіцці каталіцкай царквы ў Беларусі. У сваіх лістах да А. Шэптыцкага ён звяртаў увагу на паступовы рост беларускай нацыянальнай свядомасці сярод рымска-каталіцкага насельніцтва Беларусі, якое ў пераважнай большасці раней адносіла сябе да ліку палякаў, і ў сувязі з гэтым прапаноўваў стварыць у Мінску асобнае рымска-каталіцкае біскупства, на чале якога стаяў бы беларус (s. 241–243).

Л. Фёдарав узяў пытанне аб прызначэнні апостальскага адміністратара ў Беларусі перад Петраградскім архібіскупам Цепляком, аднак гарачай падтрымкі яго ідэя не атрымала. Каталіцкія іерархі баяліся канфліктаў паміж палякамі і беларусамі, якія маглі падарваць і без таго аслабленыя рэпрэсіямі бальшавікоў пазіцыі каталіцкага касцёла ў Савецкай Расіі. Больш таго, існавала небяспека, што спробы стварыць беларускую аснову для каталіцкага жыцця ў БССР могуць быць выкарыстаны ў сваіх мэтах, найперш для расколу каталіцкага касцёла і пераняцця кантролю над ім. Як сведчаць апошнія дакументальныя публікацыі, гэтая асцярога не была беспадстаўнай. На працягу 1924–1925 гг. пытанне падтрымкі справы стварэння незалежнай ад польскай іерархіі каталіцкай адміністрацыі ў Беларусі неаднаразова ўздымалася на ўзроўні наркамата замежных спраў СССР і ЦК УКП(б), планавіліся нават канкрэтныя захады па падтрымцы беларусізацыі каталіцкага жыцця ў БССР. «ЦК КП(б)Б отдаёт себе отчет в опасных сторонах намеченной политики, а именно в том, что высвобождение белорусской католической церкви из-под польского влияния временно усилит ее религиозные позиции среди части белорусского крестьянства. Однако вместе с тем создание Белорусской автономной епархии вырвет из рук польского правительства орудие политического влияния, позволит построить отношения между советскими органами и католической церковью по типу отношений с церковью православной и усилит национальное движение среди ксендзов Западной Белоруссии. ЦК полагает, что преимуществу намеченной политики значительно перевешивают ее минусы», – сцвярджалася ў дакладнай запісцы сакратара ЦК УКП(б) А. Крыніцкага.

У сваю чаргу ў красавіку 1924 г. адзін з беларускіх каталіцкіх святароў, што жылі ў Заходняй Беларусі (хутчэй за ўсё гэта быў А. Станквіч), атрымаў ліст ад актыўнага дзеяча Беларускага хрысціянска-дэмакратычнага аб'яднання ў Мінску ў 1917–1920 гг. А. Гірконт, у якім яна прапаноўвала яму пераехаць на пастаяннае жыхарства ў БССР і ў

перспектыве ўзначаліць Мінскае біскупства. У лісце паведамлялася таксама, што пытанне аб прызначэнні біскупа ўзгадняецца з савецкім урадам і той будзе весці адпаведныя перамовы з Рымам (Станкевіч А. З Богам да Беларусі. Вільня, 2008. С. 1015). Паводле некаторых звестак, А. Станкевіч быў блізка да прыняцця рашэння аб пераездзе ў БССР, аднак потым ад яго адмовіўся. Сёння можна смела сцвярджаць, што праект запрашэння лідэраў беларускага хрысціянска-дэмакратычнага руху ў БССР рэалізоўваўся савецкімі спецслужбамі з мэтай аслаблення незалежнай плыні беларускага руху ў Заходняй Беларусі і адначасовага падпарадкавання каталіцкага жыцця ў БССР. Апошняе пацвярджае ў адной са сваіх папярэдніх манаграфій М. Мруз (Mróz M. *Katolicyzm na pograniczu. Kościół Katolicki wobec kwestii ukraińskiej i białoruskiej w Polsce w latach 1918–1925*. Toruń, 2003. S. 168–169).

Тым не менш ідэя стварэння незалежнай ад Польшчы, падпарадкаванай непасрэдна Ватыкану беларускай каталіцкай адміністрацыі з цягам часу непазбежна павінна была рэалізавацца. Гэта выдатна разумеў экзарх расійскага грэка-каталіцкага касцёла Л. Фёдараў, які, паводле звестак М. Мруза, прапаноўваў нацыянальна свядомай беларускай каталіцкай інтэлігенцыі выслаць петыцыю ў Рым з патрабаваннем прызнання незалежнасці беларускіх рымска-каталіцкіх дыяцэзій. Новая кніга М. Мруза будзе цікавым укладам у вывучэнне гісторыі рэлігійнага жыцця на тэрыторыі былой Расійскай імперыі.

У.І. Навіцкі,

доктар гістарычных навук, прафесар

А.Ф. Вашкевіч,

навуковы супрацоўнік аддзела гісторыі
Рудзенскага гісторыка-археалагічнага музея